

8. Там само. – Спр.978. – Арк.336.
9. Архів О.Д. Довганича: спогади Ю.Маханця, В. Бедея, М.Фабриція.
10. ДАЗО. – Ф.2558. – Оп.1. – Спр.978. – Арк.542.

РЕЗЮМЕ

ТАК ЛОМАЛИСЬ СУДЬБИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ МОЛОДЕЖІ. ПОЧЕМУ „СТАНИЧНУЮ ОРГАНІЗАЦІЮ ОУН В БЕДЕВЛІ НАЗВАЛИ ІМЕНЕМ „ПОБЕДИ”?

Довганич Е.Д. (Ужгород)

В статті вперше досліджена історія підпольної антисоветської діяльності станичної організації ОУН „Перемога” в с. Бедевля Тячевського району Закарпатської області. Підсудимі були обвинені в українському буржуазному націоналізмі на основі противоречивих показань, не підтверджених ніякими фактичними доказательствами або документами. Следствие проведено з суттєвими порушеннями законності, тому всі осуджені реабілітовані.

SUMMARY

SUCH HAS BROKEN THE FATES OF TRANSCARPATHTIA YOUTH. WHY DID THE LOCAL ORGANIZATION OUN IN BEDEVLYA NAMED “VICTORY”?

Dovhanych O. (Uzhgorod)

In article discover for the first time the history of secret anti-soviet activity local organization OUN “Victory” in Bedevlya, Tyachevo region, Transcarpathia. The prizeners were accused in Ukrainian nationalism on the base of contradiction evidence, didn't confizmed any real arguments or documents. Gudicial inquiry have carsild out with many infringements, that is why all sentenced are rehabilitated.

РЕФОРМАТСЬКЕ ДУХОВЕНСТВО ЗАКАРПАТТЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40 - 50-х РОКАХ

ЛЕШКО О.В. (Ужгород)

Проблема місця і ролі реформатського духовенства Закарпаття другої половини 40 – 50-х років минулого століття дослідниками вивчена ще вкрай слабо. Коло наукових зацікавлень науковців у висвітленні даної проблеми, як правило, обмежується лише періодом угорської окупації нашого краю, а тому при написанні цього дослідження нами використані нові історичні джерела, які висвітлюють особливості державної політики щодо реформатського духовенства краю.

У центрі уваги – і пройдені життєві шляхи двох людей, однаково наближених до Бога, позаяк обидва – священники, одні-

єї віри – реформати, свідки однієї епохи. Дивне переплетіння людських доль...

Але між ними – прірва: безжалісна Система одного зробила своїм улюбленим і незмінним слугою, іншого – пасинком, спелеливши душу, залишивши зневіру в справедливість та гіркі спогади про минуле, перекресливши майбуття.

Система неблаганна: комусь – почесі й привілеї, а комусь – крах надій і сподівань та життя на межі.

В історії реформатської церкви післявоєнного періоду вирізняються дві чільні постаті священників – Адальберта Генчі та Стефана Дерке, які відіграли най-

більш помітну роль у тогочасному релігійному русі нашого краю.

Друга половина 40-х – 50-ті роки – часи занепаду реформатської церкви Закарпаття: нова влада, прагнучи до самоствердження, використовувала увесь наявний арсенал відомих їй силових методів, щоб зробити підконтрольним вирішення релігійних питань. До того ж, Закарпаття було у зоні особливої уваги офіційних Москви і Києва: близькість кордонів, впливи міжнародних релігійних центрів, зокрема, Генеральної Ради Угорської реформатської церкви, змусили владну вертикаль активізувати свою релігійну політику. Цьому сприяла і організаційна слабкість реформатської церкви, і відсутність призначеного її глави – єпископа.

Уповноважений у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по УРСР П. Вільховий місцевим кураторам релігійних питань пропонував продовжити "... вивчати і накопичувати матеріал" [1] щодо реформатських громад, при цьому не оминаючи і "... вивчення складу пасторів" [2].

Перед С. Ляміним-Агафоновим – обласним Уповноваженим у справах релігійних культів – постало і справді вкрай складне завдання: обрання кандидатури виконуючого обов'язки єпископа і проведення зборів реформатського духовенства [3]. Майбутня кандидатура мала бути узгодженою з Радою у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР [4]. А вже 12 лютого 1947 року в селі Великі Береги на Березівщині відбулися вибори обласного Уповноваженого у справах реформатської церкви. За результатами виборів, найбільшу кількість голосів – 80 з 82 – отримав Дерке Стефан – священник Нового Села Березівської округи, єпархіальний головний секретар, по одному – Барі Юлій – березький та Генчі Адальберт – ужанський декани [5]. Однак, Лямін-Агафонов, всупереч бажанню березького декана, домігся-таки його призначення обласним Уповноваженим у справах реформатської церкви. Цьому посприяв і наступний момент, вдало використаний владою: вибори чітко не окреслили компетенцію новообраного Уповноваженого: або його завдання – вирішення поточних

внутрішньо-церковних питань, або надання йому повноважень єпископа реформатської церкви, і, як наслідок – вирішення адміністративних питань та питань церковного судочинства, що, як відомо, додає більшого впливу та престижу [6]. Саме цей момент і використовує Лямін-Агафонов у справі призначення Уповноваженого у справах реформатської церкви Барі Юлія: "... змусив мене прийняти посаду старшого" [7].

Незважаючи на молодий вік, Дерке добре розумів політичну і конфесійну ситуацію в краї, зрештою, саме це розуміння не дозволило йому виборювати своє законне право – право легітимно обраної кандидатури на посаду Уповноваженого у справах реформатської церкви. І, навпаки, Генчі плекав кар'єрні устремління, але погодився з провладним вибором, очікуючи на потрібний час і потрібну мить – регалії єпископа були надзвичайно привабливі.

Окремо слід зупинитися і на компетенції єпископа, яка окреслена у Конституції реформатської церкви, прийнятою церковним собором 8 травня 1928 року в Будапешті. Зокрема, її параграфи 124-129 регламентували порядок призначення на цю високу церковну посаду та функціональні обов'язки обранця [8].

Вимоги до кандидата на посаду єпископа включали наступне:

- єпископ обирався із числа осіб, що обіймали самотійну і постійну посаду священника або ординарного професора (викладача) духовного закладу;

- в обов'язковому порядку єпископ тієї єпархії, яку він очолював, повинен був обіймати посаду приходського священника на протязі року після його обрання;

- інвеституру (призначення на посаду єпископа) здійснювали єпархіальні загальні збори за сприяння корпорації архidiaконів, які приймали від кандидата урочисту присягу;

- посада єпископа вважалась вакантною внаслідок смерті, відречення, що приймалось єпархіальними загальними зборами, вироком суду щодо нього та увільнення від обов'язків приходського священника;

- єпископ, якщо він обіймав дану посаду не менше десяти років і йому виповнилось сімдесят, а також незалежно від віку, в тому випадку, якщо термін його перебування на цій посаді складав двадцять п'ять років, міг клопотати перед єпархіальними загальними зборами щодо свого увільнення від обов'язків, а єпархіальні збори, у свою чергу, як вищий дорадчий орган, вживали заходи щодо обрання та призначення нового єпископа;

- для єпископа, увільненого від обов'язків, незалежно від того, чи залишався він приходським священиком або у зв'язку з граничним терміном його перебування, могла бути встановлена пенсія за рахунок єпископських прибутків (бенефіції). Однак, у порядку призначення пенсії також існували свої обмеження: розмір пенсії встановлювався єпархіальними загальними зборами і прийнятою постановою про увільнення від служби у сані єпископа, але пенсія не встановлювалась за рахунок власності, яка була надана державою як єпископська бенефіція;

- у випадку хвороби, відсутності або увільнення єпископа його функціональні обов'язки виконував найвищий за посадою архідиякон ("ешпереш" – у перекладі з угорської – заступник), у компетенцію якого входило головування на єпархіальних загальних зборах і в єпархіальній раді, членство в універсальному конвенті та церковному соборі. Єпархіальну адміністрацію у цей час очолював єпархіальний духовний головний нотаріус [9].

Функціональними обов'язками єпископа стали:

- вжиття заходів щодо виконання законних розпоряджень єпархіального уряду, однак, якщо урядове розпорядження стосувалося правового становища церкви і не могло бути прийнятим до виконання у відповідності з церковною конституцією, у такому разі єпископ не мав повноважень надсилати розпорядження у формі циркуляра і до розгляду його (розпорядження. – О.Л.) на єпархіальних загальних зборах не міг вимагати його виконання;

- головування на зборах спільно з єпархіальним куратором;

- членство в універсальному конвенті та соборі;

- головування в єпархіальному суді разом з єпархіальним куратором;

- виконання представницьких функцій;

- один раз на два роки за асистування архідияконів і священиків, які були членами єпархіального суду, висвячував у сан священика випускників духовних навчальних закладів (реформатської церкви. – О.Л.);

- здійснення контролю над всіма церковними посадовцями єпархії, її приходами та дистриктами (округами); мав право вимагати від кожної посадової особи церкви прозвітувати в усній або письмовій формі;

- координація будівельних робіт щодо будівництва церков і церковної власності;

- контролювання стану ведення архівних справ та казни єпархії;

- спільно з єпархіальним куратором до духовних осіб (реформатської церкви. – О.Л.), справи яких підлягали розгляду єпархіальним судом, застосовував так зване "нагадування" як дисциплінарне стягнення [10].

Таким чином, завдання, поставлені перед Ляміним-Агафоновим Уповноваженим Ради у справах релігійних культур при Раді Міністрів СРСР по Українській РСР, а саме: підбір кандидатури, узгодження її з "сусідами"[11] (чи не натяк на органи безпеки?) та створення маріонеткового уряду реформатської церкви, були виконані.

Однак, влада отримала "піррову перемогу". Вже у 1948-49 роках питання про обрання обласного декана реформатської церкви Закарпаття знову стало першочерговим на порядку денному і було пов'язано з добровільною відмовою Барі Юлія обіймати посаду обласного Уповноваженого у справах реформатської церкви [12] (саме формально обіймати, а не реально впливати на внутрішньоцерковні справи і відстоювати інтереси церкви перед владою). На той час у владних кіл вже сформувалось своє і досить чітке бачення функціональних обов'язків майбутнього ставленика реформатської церкви: "... На

підставі вивчення цього питання ми (київський центр – О.Л.) дійшли висновку: провести вибори, але не старшого декана, а декана (суттєво обмежувалась компетенція та вплив майбутнього обранця), який і стане обласним адміністратором церков [13] і якому мали б підпорядковуватись всі реформатські громади Закарпаття. Зрозуміло, що з номінальним обранням обласного декана припиняли свою діяльність інші декани [14]. Отже, один із трьох...

Місцеве реформатське духовенство запропонувало кандидатури Іллеша Іштвана – березького декана та Генчі Адальберта – ужанського декана [15]. Але влітку 1948 року сталися непередбачувані події, які, по суті, були суттєвим прорахунком місцевого чиновництва: марамороський декан Лайош Шандор фактично узурпував церковну владу, самовільно признавши себе старшим деканом [16]. М. Распутько – наступник С. Ляміна-Агафонова на посаді обласного Уповноваженого у справах релігійних культів – зробив ще один хибний крок, прийнявши заяву марамороського декана на предмет даного призначення. Проаналізувавши можливі наслідки своїх дій, він інформує вищестояще керівництво про ситуацію, що склалася, очікуючи подальших вказівок.

Владний Київ вельми не схвально віднісся до ініціативи підлеглого, однак, вибудував стратегію його подальших дій: "...Вам відомо, що ми перед Радою (у Москві – О.Л.) поставили дане питання (про те, потрібно або не потрібно надати можливість цій церкві (реформатів. - О.Л.) мати свій керуючий духовний обласний центр) і чекаємо її вказівки. До одержання відповіді не вважайте Лайоша старшим деканом, а також щодо даного питання (про кандидатуру на подібну посаду) тримайте зв'язок із "сусідами" [17] (знову не обійшлося без органів безпеки!).

М. Распутько ініціював проведення у грудні 1949 року наради з участю деканів з наступних питань:

1. Про обласний адміністративний центр реформатської церкви Закарпатської області.

2. Про обрання обласного декана реформатської церкви [18].

Після довгих дебатів обласним деканом реформатської церкви Закарпаття був обраний Генчі Адальберт.

Генчі народився у 1899 році у селі Деренковці на Ужгородщині, за національністю – угорець. Здобув вищу духовну освіту – в 1921 році закінчив теологічний факультет Дебреценського університету. Після висвячення у духовний сан став помічником священика у місті Дебрецені та селі Бийкаш (Угорщина), а з 1923 року – в селі Мачкакримові (Чехословаччина). 3 грудня того ж року Генчі – пастор реформатської громади у Струмківці поблизу Ужгорода [19]. Він був цілком лояльним до всіх політичних режимів: як священик, не займався політичною діяльністю і не перебував у політичних партіях [20].

Генчі вмів користуватися привілеями влади: так, тільки протягом 1955 року йому надано право обслуговування реформатських релігійних громад Берегівського, Ужгородського, Виноградівського, Хустського районів та міста Хуста [21]. Вже у сані єпископа (як єпископ, зареєстрований 4 січня 1956 року), Генчі отримав дозвіл влади на відправлення релігійних обрядів ще у ряді населених пунктів Ужгородського, Мукачівського, Берегівського, Виноградівського, Хустського і Тячівського районів Закарпатської області [22].

3 березня по вересень 1957 року Генчі виконував і обов'язки пастора реформатської громади міста Ужгорода, одночасно обслуговуючи церковний приход у Струмківці Ужгородського району [23].

З огляду на таке "навантаження", церковна рада реформатів внесла клопотання обласному Уповноваженому у справах релігійних культів щодо реєстрації помічника єпископа з правом обслуговування ужгородської реформатської громади [24], запропонувавши кандидатуру пастора Тарці [25]. А вже 18 березня 1957 року церковна рада прийняла рішення про влаштування єпископської резиденції в Ужгороді [26]. Отже, мета досягнута, а чи виправдані її засоби?

Доля не була прихильною до Стефана Дерке. Успіх на лютневих виборах 1947 року став кульмінаційним у його священницькій кар'єрі. Дерке у 1949 році

[27] був засуджений до ув'язнення і тільки у 1956-му звільнений у зв'язку "з недоцільністю подальшого утримання у місцях позбавлення волі зі зняттям судимості" [28] (на жаль, архівні документи не зберігають відомостей про місце його ув'язнення). Після повернення Дерке продовжував свою діяльність, як служитель культу, в Новому Селі Берегівського району [29].

Однак, сподівання на подальше мирне співіснування з владою було марним: вже у серпні 1958 року М.Распутько надіслав київському керівництву так зване "Заключення", у якому висловив прохання щодо надання дозволу на зняття з реєстрації Дерке як служителя релігійного культу, мотивуючи прийняте рішення тим, що у 1956-58 роках пастор підпільно влаштував зібрання дітей та молоді й "... навчав релігії"[30], які, як згодом з'ясувалось, відвідував і секретар місцевого комсомольського осередку! [31].

28 серпня 1958 року "за систематичне порушення законодавства про релігійні культу" пастора реформатської церкви Стефана Дерке було знято з реєстрації як служителя релігійного культу [32].

Зламана доля людини... Вже через три місяці в офіційному зверненні до місцевої влади пастор цілком визнає свою провину і просить надати можливість для реабілітації: "Минулі три місяці були для мене суворим уроком..." [33]. Але навіть особистий візит Дерке до обласного Уповноваженого у справах релігійних культів не змінив попереднє рішення: пастору повторно відмовлено в реєстрації [34].

Треба було мати неабияку мужність, щоб оскаржити дії місцевого чиновництва перед найвищими посадовцями країни. А коли поштовхом для цього стає "крайня нужда" [35], зрозуміло: це – відчай. Дерке звернувся з письмовим проханням позитивно вирішити питання щодо його реєстрації як служителя культу, до К.Ворошилова – тодішнього голови Президії Верховної Ради СРСР, як до "... охоронця законних порядків" [36]. Як зазначав пастор, 22 серпня 1958 року при особистій зустрічі М.Распутько "... відібрав реєстраційний документ" [37]. Свої дії високий посадовець мотивував ніби-то очі-

куванням судового рішення у кримінальній справі Дерке, порушеній проти нього Берегівською райпрокуратурою за навчання дітей релігії [38], пообіцявши, що у разі винесення вироку суду реєстраційну довідку служителя культу буде повернено.

Стефана Дерке було засуджено до виправних робіт строком на 1 рік, однак, зважаючи на похилий вік пастора, який на той час мав вже 64 роки, суд призначив більш м'яке покарання – штраф у сумі 1200 карбованців [39].

Але, не зважаючи на завіряння, М.Распутько реєстраційний документ так і не повернув.

Поневіряння Дерке на тому не припинились. Влаштувавшись на "важку фізичну роботу" [40] на Берегівський цегельний завод, він був змушений утримувати чималеньку родину, в якій зростало п'ятеро дітей, двоє з яких були ще шкільного віку [41]. Звинувачуючи М.Распутька у неправомірних діях, Дерке писав: "... Я ніяк не можу повірити, щоб ... так легко і безвідповідально можна було б зламати життя людини і всієї родини" [42].

А що ж єпископ Генчі? Будь-які його офіційні звернення до обласного Уповноваженого у справах релігійних культів на захист новосільського пастора взагалі відсутні.

М.Саламатін, який на той час став наступником на посаді обласного Уповноваженого у справах релігійних культів, поінформував вищестояще керівництво про відмову у поновленні реєстрації Дерке як служителя культу [43]. Відповідна інформація була надіслана і голові Берегівського міськвиконкому П.Пушкашу [44].

Надія вмирає останньою... Питання щодо поновлення реєстрації Дерке, як служителя культу, постало знову. Члени церковної "двадцятки" реформатської церкви Нового Села Берегівського району відправили письмове клопотання до Москви на захист пастора. М.Саламатіна московське керівництво ознайомило з вимогою новосільських вірників, однак, він вже не наважився приймати рішення і повторно надіслав клопотання церковної "двадцятки" Раді у справах релігійних

культів при Раді Міністрів СРСР [45]. Невдовзі Саламатін поінформував московське керівництво про те, що Дерке отримує пенсію від єпископату, (якщо це було справді так, чому вищий клір, очолюваний єпископом Генчі, відмежувався від долі Дерке?), а тому у задоволенні цього клопотання щодо поновлення його реєстрації, як служителя культу, "... немає підстав" [46]. Загалом, Адальберт Генчі тісно співпрацював із владою. Так, 30 квітня 1952 року обласному Уповноваженому у справах релігійних культів надійшло повідомлення про скликання Московською патріархією конференції глав церков всіх культів, яка була присвячена боротьбі за мир і запропоновано розпочати вивчати ставлення духовенства та активу вірників до роботи даної конференції [47]. Конференція відбулася у травні 1952 року в підмосковному Загорську [48], організаторами якої стали Рада у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР та Рада у справах Російської Православної Церкви, на якій був присутній і Адальберт Генчі – тоді ще обласний декан реформатської церкви [49]. Більше того, саме його чиновники обрали для виступу на цьому зібранні. І Генчі старанно намагався виправдати це "високе" довір'я: у його виступі лунали схвальні привітання до патріарха Російської Православної Церкви Алексія та митрополита Ніколая, керівників Радянської держави. "Я відчуваю, – промовляв Генчі, – що наші вороги не оцінять нашої роботи, але ми знаємо, що... працювали за найбільш коштовну церлину – мир" [50]. Матеріали конференції були опубліковані окремою збіркою англійською, німецькою, французькою та арабською мовами. Щодо Генчі, то саме він від свого імені мав розповсюджувати дане видання за кордоном серед інших реформатських церковних діячів [51].

Однак, владне чиновництво не оцінило належним чином цих зусиль: "Генчі – учасник конференції представників всіх церков, які діють в СРСР, зробив немало виступів, у яких розповідав про конференцію, але надто обмежено торкався роз'яснень рішень конференції і завдань вірників щодо виконання цих рішень" [52]. На думку владних осіб, декан рефо-

рматської церкви Закарпаття "... інколи припускає буржуазно-націоналістичні висловлювання" [53].

Генчі під час перебування на конференції глав церков зустрівся у Москві з керівництвом Всесоюдної Ради євангельських християн-баптистів (далі – ВРЄХБ) [54]. Висловлюючи щире подяку за "люб'язну зустріч" [55], він сподівався на гідне представлення представниками ВРЄХБ реформатських вірників нашого краю на Віденському конгресі народів у боротьбі за мир [56], а 9 липня 1953 року він від імені реформатських священників і вірників схвалив резолюції Всесвітнього конгресу прибічників миру в Будапешті [57].

Напередодні смерті Сталіна Генчі в окремому зверненні закликав всіх реформатських священників провести богослужіння за одужання Вождя всіх народів [58].

Не залишався єпископ і осторонь подій 1956 року в Угорщині. Зокрема, Генчі надсилає повідомлення в ООН, повні стурбованості ситуацією в країні, на які у січні 1957 року отримує відповідь секційного шефа політичного відділу і справ Ради Безпеки ООН Печинського у цілковитому сприянні щодо вирішення "угорського питання" [59].

Діяльністю реформатської церкви Закарпаття наприкінці 50-х років активно почало цікавитись керівництво Протестантського Всесвітнього Союзу (Женева). Так, у липні 1958 року його Генеральний Секретар Маргуел Прадерванд, прагнучи налагодити більш тісну співпрацю з реформатськими вірниками Закарпаття, висловив сподівання на дружній візит до єпископа Генчі. А тим часом Протестантський Всесвітній Союз ставив глобальну мету – налагодження зв'язків між реформатськими церквами всього світу [60]. Прадерванд декілька разів відвідав Польщу, Угорщину, Чехословаччину і Румунію [61]. Особливо активною діяльністю у цьому напрямку відзначався Йосиф Громадка – празький професор, заступник Генерального Секретаря Союзу.

Наміри Прадерванда стали відомі офіційним Москві та Києву: вірний слуга влади Генчі просив поради, "... у якій фо-

рмі та якого змісту надсилати йому відповідь» [62]. До речі, Адальберта Генчі, як главу реформатської церкви Закарпаття, Громадка запрошував прийняти участь у нараді найвищого духовенства протестантських церков Чехословаччини 30 травня – 2 червня 1958 року у Празі, але єпископ, мотивуючи своє рішення великою зайнятістю церковними справами, відмовився від участі у цьому зібранні [63].

Такого рішення і слід було чекати: Генчі без високого веління не зважився б на такий крок.

У січні 1959 року єпископ отримує «Відозву» учасників Християнської мирної конференції, яка відбулася у листопаді 1958 року в угорському місті Дебрецені, з проханням підтримати прийняту резолюцію щодо активізації боротьби за мир та взяти участь у другому засіданні конференції, яке планувалось провести з 16 по 19 квітня 1959 року знов-таки у Празі [64]. Основною метою празького зібрання мала стати підготовка до скликання Всесвітнього Християнського конгресу церков всіх деномінацій і прийняття резолюції про заборону атомної зброї [65]. Генчі із задоволенням прийняв цю пропозицію, запропонувавши здійснити спільну поїздку в Чехословаччину і пастору Штефану [66], але офіційна Москва перекреслила ці наміри [67].

«Вітрина соціалізму» – НДР – також проявляла неабияку зацікавленість до реформатських вірників нашого краю. Однак, слід визнати, що встановленню їх зв'язків з одновітцями Східної Німеччини у значній мірі посприяв особистий візит у грудні 1958 року вже згаданого Йосифа Громадки та деяких інших представників міжнародного протестантського релігійного руху [68].

А вже влітку 1959 року в німецькій пресі з'являється стаття єпископа Генчі, провідною ідеєю якої став заклик до збереження миру: «Наші прагнення визначені в книзі Ісайї: «І справою правди буде мир, і плодом правосуддя – спокій та безпека навіки» [69]. Він акцентує увагу і на організаційній, «синодально-пресвітеріальній» [70] структурі реформатської церкви Закарпаття, наголошуючи, що управління церквою здійснюється пресвітерією – ра-

дою «двадцятки» кожної релігійної громади, деканськими радами та єпархією – найвищим церковним керівним органом, яку очолював єпископ і єпархіальна рада [71].

Проводячи паралель між минулим і сучасним реформатської церкви Закарпаття, Генчі з пересторогою (дався взнаки контроль влади!), однак, досить відверто висловлював свою ностальгію за минулими часами: «... Закарпатська реформатська церква знаходиться в області, яка, не дивлячись на те, що у ній проживають українці (натяк на своє привілейоване становище?), раніше належала Австро-Угорщині («Рутенія»), а згодом - Чехословаччині. З історичної точки зору Угорська реформатська церква, реформатська церква в Чехословаччині та Закарпатська реформатська церква склали єдине ціле на підґрунті старого королівства Угорщини» [72].

З огляду на зазначене вище, не можна не погодитися з думкою про те, що реформатська церква кальвінського віровизнання «найбільше ідентифікувалася з угорським націоналізмом» [73], «угорські кальвіністи були угорськими націоналістами» [74].

Отже, друга половина 40-х–50-ті роки – повні драматизму часи в історії реформатської церкви Закарпаття: маріонеткова політика єпархіальної адміністрації, очолюваної єпископом Адальбертом Генчі, стала визначальною у її подальшій діяльності. Але це був тільки початок, коли в лещатах влади опинилися, – і це найстрашніше, – людські долі. Найбільш авторитетні представники духовного кліру, які не влаштовували чиновників від релігії, відчули весь тягар всевладного контролю та репресій.

Шлях до ренесансу реформатської церкви нашого краю був тернистим. Системи і політичні режими змінюють один одного. Але, попри все, залишаються і вічні цінності – віра, людяність, честь. Однак, не для всіх вони були (на жаль, і є) еталоном духовного життя. Хтось у безвір'ї прикривається вірою задля власних кар'єрних амбіцій, а для когось віра – це і є той духовний абсолют, що складає сенс

всього життя. І переступити через неї – найтяжчий злочин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 1490. – Оп.1. – Спр.14. – Арк.1.
2. Там само. – Арк.7.
3. Там само. – Спр.2. – Арк.2.
4. Там само.
5. Там само. – Спр.18. – Арк.3.
6. Там само. – Арк.9.
7. Там само.
8. Там само. – Спр.97. – Арк.4-6.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само. – Спр.2. – Арк.2.
12. Там само. – Спр.25. – Арк.11.
13. Там само. – Спр.39. – Арк.38.
14. Там само.
15. Там само.
16. Там само. – Спр.25. – Арк.8.
17. Там само.
18. Там само. – Спр.39. – Арк.38.
19. Там само. – Спр.73. – Арк.33.
20. Там само.
21. Там само. – Спр.90. – Арк.4.
22. Там само. – Спр.97. – Арк.1.
23. Там само. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.14.
24. Там само.
25. Там само. – Арк.16.
26. Там само. – Арк.8.
27. Там само. – Спр.10. – Арк.10-11.
28. Там само.
29. Там само. – Оп.1. – Спр.97. – Арк.28.
30. Там само. – Оп.2. – Спр.10. – Арк.10-11.
31. Там само. – Спр.14. – Арк.30.
32. Там само. – Спр.10. – Арк.10-11.
33. Там само. – Спр.14. – Арк.30.
34. Там само.
35. Там само. – Спр.30. – Арк.16.
36. Там само.
37. Там само.
38. Там само. – Арк.17.
39. Там само.
40. Там само. – Арк.18.
41. Там само.
42. Там само. – Арк.22.
43. Там само. – Арк.32.
44. Там само. – Арк.33.
45. Там само. – Спр.25. – Арк.20.
46. Там само. – Арк.21.
47. Там само. – Оп.1. – Спр.67. – Арк.6.
48. Там само. – Арк.8.
49. Там само. – Арк.11.
50. Там само.
51. Там само. – Арк.8.
52. Там само. – Спр.73. – Арк.34.
53. Там само.
54. Там само. – Спр.66. – Арк.47.
55. Там само.
56. Там само.
57. Там само. – Спр.73. – Арк.3.
58. Там само. – Арк.2.
59. Там само. – Оп.2. – Спр.2. – Арк.1.

60. Там само. – Спр.10. – Арк.8.
61. Там само.
62. Там само. – Арк.7.
63. Там само. – Арк.3.
64. Там само. – Спр.17. – Арк.3-4.
65. Там само.
66. Там само. – Арк.2.
67. Там само. – Спр.15. – Арк.8.
68. Там само. – Спр.17. – Арк.23-24.
69. Там само.
70. Там само.
71. Там само.
72. Там само.
73. Данко О. Православна церква на Закарпатті // Закарпаття під Угорщиною 1938-1944рр. – Нью-Йорк – Чикаго – Ужгород: Гражда-Карпати, 1999.– С.180.
74. Там само.

РЕЗЮМЕ

РЕФОРМАТСКОЕ ДУХОВЕНСТВО ЗАКАРПАТЬЯ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ 40 - 50-х ГОДАХ

Лешко О.В. (Ужгород)

Автор данного исследования, используя архивные источники советского периода, проанализировал роль и место реформатского духовенства Закарпатья во второй половине 40–50-х годах, в частности, наиболее видных его представителей – Стефана Дёрке и Адальберта Генчи.

Автор статьи акцентировал внимание и на государственной политике по отношению к реформатам, деятельности епархиальной администрации реформатской церкви Закарпатья, возглавляемой епископом Генчи.

SUMMARY

THE REFORMIST CLERGY OF TRANSCARPATHTIA IN THE SECOND PART OF 40 – 50s

Leshko O. (Uzhgorod)

The author of the given research has analyzed the role and place of the Reformist clergy of Transcarpathia in the second part of 40 –50s, and in particular that of its most prominent representatives – Stephan Gyorke and Adalbert Gencsi – on the basis of archive sources on the Soviet period.

The author has also paid special attention to the government policy towards the Reformists, the activity of the diocesan administration of the Reformist Church of Transcarpathia, headed by Bishop Gencsi.

СПІЛЬНЕ КНИГОВИДАННЯ “КАРПАТ” І ВИДАВНИЦТВ УГОРЩИНИ: УНІКАЛЬНИЙ ДОСВІД (1958 – 1990 рр.)

БІЛАНІЧ Г. П. (Ужгород)

В пропонованій статті розповідається про практику колективу ужгородського видавництва “Карпати” по випуску спільних видань угорською мовою разом з рядом угорських видавництв. Спільне книговидання “Карпат” і видавництва Угорщини ще не були предметом наукових досліджень. Спираючись на архівні матеріали та ряд журнальних і газетних

публікацій ми поставили собі за мету заповнити цю прогалину. Саме цим та практикою визначається актуальність теми спільного книговидання “Карпат” і видавництв Угорщини 1958-1990 рр. Ця незвична практика мала в сусідній країні широкий розголос. Так, майже 20 років тому – в 1984-му – у столиці Угорщини м. Будапешті відбулася виставка книг ужгородсь-